

Поліщук Г.С.,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого
права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОЛОГІЇ АНАЛІЗУ ДЕТЕРМІНАНТ ЗЛОЧИННОСТІ

Проблема визначення детермінаційного комплексу злочинності є ключовою для подальшого розвитку теорії кримінології. По суті вся історія кримінології як науки є спробою дати відповідь на цю проблему. Значення ж її зумовлене тим, що визначення детермінант злочинності дає можливість на науковій основі розробити та здійснити ефективні заходи запобігання злочинності.

Водночас, наші уявлення про предмет дослідження, зокрема про злочинність та її детермінанти, залежні від нашого методологічного підходу, від того, як ми розуміємо і вивчаємо ці явища. Глибина теоретичного осмислення феномену злочинності та її детермінаційного комплексу значною мірою залежить від методологічної оснащеності дослідження, оволодіння великим спектром методів вивчення явищ навколишньої дійсності, пошуку адекватних сутності явищ прийомів і методів дослідження.

Варто зауважити, що методологія будь-якої науки, у тому числі й кримінології, має важливе значення, адже вона завжди прив'язується до предмета дослідження і визначає надійність і достовірність його результатів. При цьому, на нашу думку, принципово важливо виходити з таких концептуальних положень щодо сутності злочинності та її детермінант:

- злочинність є соціальним і масовим явищем. Тому її детермінація має опосередкований, ймовірнісний характер;

- злочинність аналізується у взаємодії та взаємозалежності з іншими явищами і процесами, у тому числі й різними формами соціальної патології;

- одночасно з різноманітними соціальними явищами вивчається і особа злочинця як продукт суспільного розвитку;

- важливим є вивчення злочинності та її детермінант в динаміці, а також їх прогнозування;

- необхідним є врахування різного впливу соціальних явищ на злочинність, їх взаємодія та протиріччя, адже запобіжна діяльність – це не тільки усунення негативних факторів, але й стимулювання позитивних, їх розвиток і заохочення.

Методологія такого дослідження вимагає певної послідовності: аналіз стану злочинності; визначення та наукове обґрунтування її детермінант; формулювання на цій основі пропозицій щодо відповідних запобіжних заходів. Водночас, поширеним у сучасній кримінологічній науці залишається інший підхід, відповідно до якого дослідження детермінант злочинності здійснюється не у зв'язку з характеристиками та показниками злочинності, а, так би мовити, автономно, виходячи із власного уявлення автора про сутність детермінаційного комплексу злочинності чи окремого її виду. При вказаному підході фактично ігнорується питання щодо власних закономірностей злочинності (незрозуміло, наприклад, з якою метою авторами монографічних досліджень розраховуються показники, що відображають стан злочинності чи її видів), а головне – не наводяться аргументи (кількісно визначені) щодо наявності детермінуючого зв'язку певних соціальних явищ, які лише гіпотетично є такими, зі злочинністю.

Застосування такої методики вивчення детермінант злочинності, що ґрунтується на умоглядних роздумах і не є підкріпленою науковими фактами, не можна вважати обґрунтованою.

Водночас, у науковій літературі обґрунтовується й інша думка: «...кримінологія – дисципліна практично значуща; її положення помітно впливають на ...кримінальну політику. Зрозуміло, що тут доводиться задуматися не стільки про логічну

істинність або хибність кримінологічних рекомендацій, скільки про їх ... прийнятність або неприйнятність. Критерій науковості в точному сенсі цього слова в подібних випадках навряд чи доречний» [1, с. 51].

Цілком очевидно, що при такому підході визначення детермінант злочинності та відповідні пропозиції щодо запобіжних заходів цілком залежать від міри узгодження з загальноприйнятими науковими концепціями, пануючою ідеологією та фантазією автора.

На нашу думку, подібні методи кримінологічних досліджень неприйнятні для теоретичного осмислення феномену злочинності та її детермінант. Вони повинні бути збагачені методами не тільки суспільних наук, але й інших природничих наук, зокрема математики та кібернетики.

Взаємозв'язки між злочинністю та її детермінантами, особою злочинця й умовами її формування, заходами запобігання злочинності та фактичними їх результатами мають не динамічний, а статистичний кореляційний характер.

Соціальна зумовленість злочинності характеризується показниками зв'язку (детермінації), що відображають властивість злочинності змінюватися під впливом тих чи інших факторів соціального, економічного, демографічного та іншого характеру. Але для визначення чи є цей фактор дійсно детермінуючим доцільним є, на нашу думку, застосування у кримінологічних дослідженнях методу парної кореляції, що дозволяє виявити залежності між явищами.

За допомогою таких досліджень можливим є встановлення наявності детермінуючих зв'язків злочинності (а також їх щільності) з такими явищами, як рівень безробіття в регіоні, характер виробничої діяльності, середній рівень доходів, міграція, урбанізація, соціальна та вікова структура населення ті інші. Цікавими були б дослідження детермінуючого впливу таких явищ, як національний склад населення, належність до релігійних конфесій, ідеологічних і політичних чинників. Особливо значущими є оцінка таких факторів як алкоголізм, наркоманія, токсикоманія. Так, за проведеними розрахунками, коефіцієнт

кореляції наркоманії дорівнює +0,4. У порівнянні з іншими факторами вона має найбільший коефіцієнт кореляції, тобто між числом зареєстрованих злочинів і хворими з діагнозом наркоманія існує щільний взаємозв'язок [2, с. 12]. Подібні зв'язки у формі об'єктивної закономірності доцільно виявляти не тільки на рівні всієї країни чи області, їх можна простежити і на рівні окремого міста або району.

Отже, використання методу множинної кореляції в кримінологічних дослідженнях дає кількісну оцінку тих чи інших факторів соціального явища. Так, рівняння множинної регресії, що представляють у комплексі математичну модель злочинності, заснована на тому, що наявна кореляційна залежність між кількістю злочинів певного виду та факторів, що їх детермінують.

Безумовно, застосування таких методів дослідження має й доволі суттєві недоліки та проблеми, що пов'язані, передусім, з виділенням у соціальних явищах, що гіпотетично є детермінантами злочинності, стійких структур та елементів, які можуть бути піддані формалізації.

Разом з тим, вагомим аргументом для застосування математики в соціально-правовому дослідженні слід розглядати і наявність у соціальних об'єктах кримінологічно значущої інформації, що піддається кількісному виміру. На наш погляд, застосування у кримінологічних дослідженнях зазначених математичних методів дозволить мінімізувати суб'єктивізм і необґрунтованість висновків, а також дасть можливість виявляти закономірності більш глибокого порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основания криминологии. Опыт логико-философского исследования / Блувштейн Ю.Д., Добрынин А.В. - Минск: Университетское, 1990. - 208 с.
2. Утаров К.А. Математические методы в криминологии: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / К. А. Утаров. – М., 2004. – 20 с.